

Kozmetik Diş Hekimliği Uygulamalarına Feminist Biyoetik Bir Bakış: Geleneksel Derleme

A Feminist Bioethics Perspective on Cosmetic Dentistry Practices: Traditional Compilation

İlkim KARAKAPICI^{a,b}, Nüket ÖRNEK BÜKEN^c

^aBaşkent Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, Ankara, Türkiye

^bHacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Doktora Programı, Ankara, Türkiye

^cHacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, Ankara, Türkiye

Bu çalışma, X. Biyoetik Kongresi'nde (11-13 Eylül 2023, Samsun) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen TDK-2023-20660 numaralı ve "Estetik Diş Hekimliği Uygulamalarında Etik: Ankara ilinde Estetik Diş Hekimliği Uygulamalarında Etik Konusunda Nitel Bir Çalışma" başlıklı tez projesi kapsamında hazırlanmıştır. Teze ait bilgilerin (başlık, yazar, yıl, üniversite) cümleye eklenmesi gerekir.

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Orpheus Etiketi ile mezuniyet koşulları çerçevesinde yayınlanması zorunlu tez ile ilişkili makedir. Teze ait bilgilerin (başlık, yazar, yıl, üniversite) cümleye eklenmesi gerekir.

ÖZET Kozmetik diş hekimliği; sağlık için gerekli olmayan fakat kişilerin isteğiyle ve görünümün iyileştirilmesi amacıyla yapılan uygulamalardır. Son yıllarda artan bu uygulamalar, sosyolojik açıdan modern dünyada belli temsilere sahiptir. Kozmetik diş hekimliği; kişinin kendine yatırımını, sosyal statüsünü ve refahını simgelemektedir. Medya ve sosyal medya ise bu bakış açısının yayılımını sağlamaktadır ve yeni bir güzellik kültürü oluşmasına sebep olmaktadır. Kişilerde gerçekçi olmayan beklentiler ve toplumda yeni bir güzellik standardı oluşmaktadır. Kozmetik diş hekimliğinin, bu psikososyal doğasının ve günümüz modern insanı için beden ne ifade ettiğinin kavranmasının bu uygulamaları sıklıkla yapan diş hekimlerine farklı bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir. Tıbbi endikasyon olmadan psikolojik ve sosyal endikasyonlarla yapılan kozmetik diş hekimliği bu yönüyle etik açıdan oldukça tartışmalıdır. Ruhsal ve sosyal sağlıkla ilişkili olan kozmetik diş hekimliği, bağlamıyla beraber detaylıca ele alınması gereken bir konudur. Feminist biyoetik ise tıp kurumunu ve sağlık hizmetlerini kadın bakış açısıyla ele almaktadır ve geleneksel biyoetiğin dışarıda bıraktığı, erkek egemen etik ilkelerin dışındaki konulara değinebilmektedir. Bu nedenle kozmetik diş hekimliğinin feminist biyoetik açıdan değerlendirilmesinin, geleneksel biyoetik değerlendirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak bu makalenin amacı; kozmetik diş hekimliğinin feminist biyoetik açıdan değerlendirilmesinin, diş hekimlerine etik açıdan yol gösterici olmasını sağlamak ve bedenin hikâyesine, güzellikğin dayatılmasına da değinerek bütünlüklü bir bakış sunmaktır.

ABSTRACT Cosmetic dentistry is a practice that is not necessary for health but is performed at the request of people and to enhance appearance. This practice has increased in recent years and from a sociological perspective in the modern world it has some representation. Cosmetic dentistry symbolizes people's investment in themselves, social status and welfare. Media and social media disseminate this perspective and induce a new culture of smiles. People has unrealistic expectations and society has new beauty standards. It is thought that to comprehend the psychosocial side of cosmetic dentistry and the expression of the body for modern-day people will offer a different perspective to dentists who frequently perform these practices. Cosmetic dentistry is a very controversial field from an ethical perspective because of psychological and social indications and without medical indications. It is related to mental and social health and needs to be discussed with context and its detail. On the other hand, feminist bioethics examines medicine and medical services from the female viewpoint and mentions the issues other than male-dominated ethical principles that traditional bioethics excludes. Therefore, evaluating cosmetic dentistry from a feminist bioethics perspective will contribute to traditional bioethics. Consequently, the purpose of this article is to ensure that the feminist bioethical evaluation of cosmetic dentistry provides ethical guidance to dentists and to offer a holistic understanding by mentioning the story of the body and the imposition of beauty.

Anahtar Kelimeler: Kozmetik diş hekimliği; estetik diş hekimliği; feminizm; feminist biyoetik

Keywords: Cosmetic dentistry; esthetic dentistry; feminisim; feminist bioethics

Correspondence: İlkim KARAKAPICI

Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, Ankara, Türkiye

E-mail: ilkim.karakapici@gmail.com

Peer review under responsibility of Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 19 Jul 2024

Accepted: 24 Sep 2024

Available online: 03 Oct 2024

2146-8982 / Copyright © 2024 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Son yıllarda popüler bir dental girişim hâline gelen kozmetik diş hekimliği uygulamaları; zorunlu değil isteğe bağlı uygulamalar olması ve çoğu zaman tıbben gereksinilmediği hâlde psikolojik ve sosyal endikasyonlarla yapılıyor olması nedeniyle etik açıdan tartışmalı uygulamalardır. Bu girişimsel uygulamaların birçoğunun tıbbi endikasyon olmadan hasta tercihiyle, bu tercihleri oluşturan, belirleyenlerin görünür kılınmasına ve tartışılmasına gereksinim duyulmaktadır. Bu tartışma, insanın sosyal ve psikolojik doğasını ve günümüz dünyasının beden imgesini de iyi kavramayı gerektirmektedir.

Beden kavramı, literatürde daha çok kadın bedeni üzerindeki tartışmalarla yürütülmektedir. Yazarlar, estetik/kozmetik amaçlı uygulamaların erkekler tarafından da özellikle son yıllarda oldukça talep edilmekte olduğunun farkında olarak ancak kadın bedeninin estetiği ve güzelliğine dair tarihsel süreçte hep var olagelen dayatmaların ve ilgili literatürün, bunu desteklediğinin bilgisine de sahip olarak bu makaleyi kaleme almışlardır.

Bu makalede öncelikle insan bedeninin geçmişten günümüze sosyokültürel inşası, beden algısının sosyolojik boyutu ve bunun nasıl kullanıldığı konularına değinilmiştir. Bu temel bilgilerle genel çerçeve çizildikten sonra tüketim toplumundaki kadın bedeni, kadın bedenine dayatılan güzellik, estetik algısı ve bu duruma feminizmin eleştirel bakışı ile devam edilmiştir. Daha sonra feminist biyoetik açıdan, kozmetik diş hekimliği uygulamalarına yönelik etik bir tartışma yürütülmüştür. Kozmetik diş hekimliği gibi bir alanın uygulamalarının kadın bakış açısıyla değerlendirildiğinde, ortaya çıkan saptamaların önemli olacağından hareketle, bütünlüklü bir kavrayış oluşturulmaya çalışılmıştır.

BEDENİN HİKÂYESİ

Tarihte beden, çok uzun süre geri planda kalmıştır. Din ve inanç sistemleri; modern öncesi dönemde bilim, sanat, siyaset üzerinde etkin olan, yaşamı yönlendiren sistemdir. Böyle bir yapıda, dinin bedenle olan ilişkisi bedeni ötekileştirmesi üzerinedir. Çünkü beden, dünyaya ait olarak görülmüştür ve önemli olanın dünyevi olan bedeni değil de, insan ruhunu geliştirmek

olması gerektiği düşünülmüştür. Ruhun duyurulması ve geliştirilmesi gerekmektedir oysaki bedenle ilgilenilmesi boş bir uğraş olarak görülmektedir. Öte dünyanın varlığının yanında bu dünyaya ait olan ve burada kalacak olan beden; dine göre insanların karşısında korkuya kapılmasına ve gerekli tedbirlerin alınması gereken tuzaklarla doludur.^{1,2}

Modern döneme geldiğimizde Descartes'ın zihni ve bedeni birbirinden ayıran felsefesi sebebiyle bedenin, akılla olan bağı koparılmıştır.³ İnsanın gerçek tarafı akıl ve ona denk olan ruhtur. Ruh ve akılla özdeşleştirilen erkeklik, doğayla ve bedenle özdeşleştirilen kadınlıkla bir çatışma içerisindedir. Bu çatışma, bedenin (kadın), ruhu (erkek) kandırarak baştan çıkarmaya, aklına bu güce iradesiyle karşı koymaya çalışmasıdır. Aydınlanma dönemi ve modern bilimin ilerleyişinde bu düşüncenin izleri vardır. Akıl ve bilgiye sahip olmak eril, doğa ise dişil görülmüştür. Bacon'ın "Bilgi iktidardır" sözünden yola çıkılarak salt mekanik, sadece maddeye indirgenmiş ve tanrısal niteliğe sahip olmayan doğa; akıl tarafından ele geçirilmelidir, fethedilmelidir ve doğanın sırları keşfedilmelidir. Doğa insanın (erkeğin) kendisine yararlı kılınmalıdır.²

Modern düşünceyle beraber dinin etki alanı zayıflamıştır, bedenin önemsizliği fikri yerine bedenin sağlığına, bakımına ve terbiyesine dikkat edilmeye başlanmıştır. Bedenin önemli olmaya başlamasında, bedene toplumsal yaklaşımın farklılaşmasında ekonomik altyapısal değişimlerin de önemli katkısı bulunmaktadır. Foucault'ya göre kapitalizmle beraber sıradan birer köylü olarak nitelendirilen kişiler, artık ön planda ve eylemde bulunan kişilere dönüşmüşlerdir. Bu kişiler; tembellikten uzak, daima üretmek zorunda olan kişilerdir. Kapitalizmin kendini sürdürmesi için beden gücüne ihtiyacı vardır. Bu nedenle bedene yönelik düzenlemeler ve bir iktidar olgusuyla karşılaşmaktadır.¹ Foucault ve takipçileri, politik gözlem ve denetimin öncelikli aracının beden olduğunu belirtmektedirler.² İktidar, bedene nasıl çalışacağını, hangi davranışların normal, anormal, suç olduğunu, kendisine nasıl bakması gerektiğini anlatmaktadır. Sağlık, cinsellik, asayiş; tıp, psikiyatri, hukuk aracılığıyla; bilimler, siyaset, günlük yaşam kanallarıyla denetim altına alınmaktadır.¹ Modern ön-

cesi dönemde, dinin etkisiyle düzenlenen beden, artık devletin etkisi altındadır. Örneğin Turner'a göre ruhu korumak adına yapılan bir beden kontrolü şekli olan diyet rejimleri sekülerleşmeyle beraber dinden ayrılmış ve medikal sistemlerin alanına girmiştir. Tıp, eğitim sistemi, psikiyatri ve hukuk gibi kurumlar bedenleri disipline ederek onları ekonomik ve politik anlamda daha kullanışlı ve verimli hâle getirmektedir.² Hatta beden üzerine kurulan bu iktidar, kişilerin disipline edilmeyi içselleştirmesi sonucunda kendi öz denetimlerine varmaktadır. Artık Foucault'ya göre ruh, bedenin hapishanesidir. Modern toplumlarda iktidar istediği ve kontrol edebildiği özneye ulaşmak için araç olarak bedeni kullanmaktadır.¹

BEDENİN SOSYOKÜLTÜREL İNŞASI

Foucault'nun bedene dair yaptığı çıkarımlar ve sosyolojinin bedeni ihmal ettiğini iddia etmesi üzerine göreceli yeni bir çalışma alanı ortaya çıkmıştır. Geçmişte bilimsel bilgi, akıl ve bedeni birbirinden ayıran anlayış üzerinden şekillendiği için; bilimler arasında da deyim yerindeyse iş bölümleri oluşmuştur. Zihin ve insanın soyut yanları beşerî bilimlerde çalışılmıştır, doğaya ait olan beden de, tıp başta olmak üzere doğa bilimlerinin nesnesi olmuştur.¹ Sosyal bilimlerin 1980'li yıllardan itibaren ihmal ettiği beden; sosyolojinin nesnesi olmaya başlamıştır.⁴ Beden sosyolojisi; *"bedenlere atfedilen değişik kültürel anlamları, hastalığa ve cinselliğe de özel bir önem vererek bunların denetlenme, düzenlenme ve yeniden üretilme biçimini irdelemektedir."*¹ Beden sosyolojisi, bedenin çeşitliliği, aidiyeti ve mahkûmiyetini ele alır ve bedenin sosyal eylemleri icra etme ve anlamlandırma durumunu araştırmaktadır.⁴

Beden sosyolojisi çoğunlukla erkek kuramcılar tarafından geliştirilmiş olsa da, bedenin sosyal dünyadaki önemini vurgulayan ve açıklayan feminist kuramcılar olmuştur.⁴ Cinsiyetler arasındaki kültürel, politik farklılıklar ve sosyal davranışlar biyolojik olarak temellendirilmeye çalışılırken feministler tam tersine, davranışların ve toplumun beklentisinin de biyolojik dönüşümlere yol açabileceğini iddia etmişlerdir.² Feminist kuramcılar, kadın bedenine dair biyomedikal olarak tanımlanan sorunların sosyal inşa olduğunu ve adı konulan sorunların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini arttırdığını göstermişlerdir. Çünkü

toplumsal cinsiyet yaşamın, sosyalleşmenin her alanında (örneğin aile, siyaset, hukuk, sağlık gibi kurumlarda) belirgindir ve kadınların nasıl yaşaması gerektiğini belirlemektedir. Feminist biyologlar, çocukluktan itibaren toplumsal cinsiyet normlarına uygun büyütülen; etek giydirilip, iç çamaşırını göstermemesi için hareketli olmaması gerektiği öğütlenen kız çocuklarını ve koşup, oynamaları, yarışmaları desteklenen erkek çocuklarını örnek göstermektedirler. Bu şekilde büyütülen sonucunda kadın ve erkeklerin; reflekslerinde, duruşlarında, el-göz koordinasyonlarında farklılıklar meydana gelmektedir. Toplumsal alışkanlıkların içselleştirilmesi sonucu bireyler, bedenlerine şekil vermektedir ve bedenin olanakları inşa edilmektedir.⁴ Bu durumda, bedenin ne kadarının biyolojik ne kadarının toplumsal olduğu tartışmaları alevlenmiş, beden sadece biyolojik olarak değil toplumsal olarak da ele alınmaya başlanmıştır.^{2,3}

Bedene ait veya bedene dair tanımlar, kullanımlar ve yaratılan anlamlar kültürel, tarihsel, ekonomik, politik olarak çok yönlü şekilde belirlenmektedir.^{3,4} Toplumsal düzen bedenleri, etkilemekte ve biçimlendirmektedir. İş ve meslek hastalıkları, kirli bir çevrede yaşam, trafikte ve şiddet olaylarında yaralanmalar gibi örnekler, toplumsal yaşamın bedene olan etkileridir.⁴ Günlük yaşamda; sınırları belirlenen, disipline edilen, düzenlenen beden, iktidarın kendini gösterdiği bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.³ Kültürün ürettiği bedene müdahale şekilleri, çocuk yaşlarda aktarılmaktadır. Öğrenmeyi hızlandırmak amacıyla bedeni lezzetli bir yemekle veya okşamayla ödüllendirmek, cezalandırmak için ise aç bırakmak, fiziksel şiddet uygulamak çoğu kültürde görülmektedir. Modern kültürlerde, yetişkinlerin norm ve yasa dışı davranışları bedenin cezalandırılmasıyla sonuçlanmaktadır.⁴

Bireyler aynı zamanda kendi bedenleriyle salt bir ilişki içerisinde değillerdir. Kültürel olarak bedene dair geliştirilmiş algılar kişilerin bedenleriyle kurdukları ilişkiyi etkilemektedir.⁴ İçinde yaşanılan toplumun bedene dair yorumu, kullandığı dil ve bedenin kullanımı, olan ve olması gereken durumu kültürel olarak belirlenmektedir.³ Örneğin kültürün oluşturduğu sağlık ve güzellik normları çerçevesinde bireylerin iriliği, zayıflığı gibi özellikleri belirlenmektedir.

Aynı zamanda, beden üzerinde kişilerin toplum içindeki konumları da simgesel olarak temsil edilmektedir. Birçok kültürde bedene uygulanan boyama, kesme, delme işlemleri çeşitli sembolik anlamlar taşımaktadır. Cinsiyete, sınıfa, yaş grubuna göre uygun ve gerekli davranışlar belirlendiği için çeşitli kategorilerde beden temsilleri mevcuttur.⁴ Hatta beden üzerinden üretilen toplumsal kategoriler öylesine belirleyicidir ki bireylerin ana kimlikleri olmaktadır ve bu durum “bedenin kimikleşmesi” olarak tanımlanmaktadır.²

TÜKETİM TOPLUMUNDA BEDEN

İlk topluluklarda, bireysel olarak kişiye ait olmayan ve kolektiflik içinde doğaya ve diğer insanlara karışan beden, modern döneme geldiğimizde belli sınırlar içinde bireye ait olan izole bir bedene evrilmiştir. Bu topluluklarda, beden üzerinde belirgin olan gündelik hayatın izleri, acılar, hazlar, bedenin doğal kabul edilen koku, salya ve akıntısı; modern dönemde rahatsızlık vermeye başlamıştır. Yaralar, kesikler, şeritler ve oyuklarla dolu olan ilkel topluluk bedenleri, son noktada insanlığın postmodern dünyasında düz, pürüzsüz ve kaygan, teninin yaşlanmasına, kırışmasına izin verilmeyen, yorgunluğu, ölümlülüğü, kırılğanlığının üstü örtülmeye çalışılan bir beden olarak karşımıza çıkar.³

Postmodern tüketim toplumunda; bireysel varoluş, görünür dünyada bedenle haz ve arzu yaratarak, başkalarının bakışında anlam kazanarak elde edilmektedir. Beden artık arzulu bakışlara, çekim gücüne sahip değilse bir değere de sahip değildir. Bireylerin kendini diğerlerinin gözünde görünür ve makul biri yapabilmesi için en değerli sermayeleri bedenleridir. Sosyal dünyanın düzeniyle uyumlu bir beden ve bu sayede güvende olan kendilik algısı, arzulu varlığın hissettiği yoksunlukları telafi etmeye yaramaktadır.⁵

Günümüzde özellikle moda ve güzellik dergilerinde sanki çocuğa duyulan bir şefkatle (özellikle kadınları hedefleyen şekilde) bedeni keşfetme ve onu sevme propagandaları mevcuttur. Bedeni; en parlak, en mükemmel, en işlevsel nesne olarak dışarıya yönelik olarak oluşturmak onu bir haz aracı ve prestij sergileyicisi olarak kullanmayı da beraberinde getirmektedir. Bu narsist bakış açısı ile beden tüm şefkati kendi yararına alır, ilginin en güzel nesnesine dönüşür fakat şefkatin yön değiştirmesiyle, herhangi bir

nesne onun yerini alabilir bu sebeple kendine has bir değeri yoktur. Bu güya özgürleşme ve kendini bulma adı altındaki narsisizm bedeni, kapitalist bir yatırım aracına çevirmektedir.⁶ Bu şekilde beden güzellik, estetik endüstrisinin ve gelir kaynağının merkezinde yer almaktadır.³

Beden tüketim toplumunda, tüketilen şeyler arasında yer alan, diğer nesnelere daha eşsiz, daha kıymetli ve daha güzel olan nesnedir.⁶ Bir yatırım aracı, simgesel bir sermaye ve ilginin yöneltildiği tapınç nesnesidir.⁵ “Bedenin yeniden keşfi” ile reklamda, modada ve kitle kültüründe, bedeni kuşatan arzu söylemi ve sağlık, perhiz, tedavi kültürleri, gençlik, bedenle ilgili bakımlar, rejimler bunların hepsi bedenin, ruhun yerini aldığını ve bir kurtuluş nesnesine dönüştüğünü göstermektedir.⁶ Modernitenin söylemi bedeni iyileştirme, dönüştürme ve özgür kılma üzerinedir fakat bedenin tarihsel süreçte yaşadığı şiddet ve baskının, tüketim toplumunda şekil değiştirerek devam ettiği fark edilmektedir.^{3,5} Sınırsız özgürlük vaadi altında, tüketim toplumunun çizdiği makul ve ideal bedenin bireylere gerçekte sahip olmadıkları belli bir kimlik şekli olarak sunulduğu görülmektedir. Alım gücüne ve sürekli kendini yenileyebilme becerisine sahip olarak bireyler, bedensel ihtiyaçlarına ya da ihtiyaç olarak kodlanan şeylere ulaşarak esasında bedenlerini kurban etmektedirler. Kozmetik, giyim kuşam, estetik cerrahi operasyonlar... çeşitli yatırım şekilleridir, anlam pahasına kişiler tasarlanan görüntüleri(ni) dış dünyaya sunmaktadırlar. Sonuçta Baudrillard’ın belirttiği gibi, “*makyaj da yüzü geçersiz kılmanın bir yoludur; daha güzel gözlerle gözler geçersiz kınır; daha kusursuz dudaklarla dudaklar ortadan kaldırılır.*”⁵

Tüketim toplumuna ait işlevsel beden; artık ne dinsel görüşteki gibi et parçası ne de sanayideki hâliyle emek gücü gibi değildir. Beden, narsistik kült nesnesi ya da toplumsal taktik ve ritüel ögesi olarak kutsallaştırılmıştır.⁶

KADIN İÇİN MUTLAK BİR DAYATMAYA DÖNÜŞEN GÜZELLİK

Bireylerin dış görünüşleriyle var oldukları tüketim toplumunda, çeşitli beden pratikleriyle kendini var

eden kadın bedeninin özel olarak tartışılması gerekmektedir.⁵ Çünkü kadın bedeninin sosyokültürel inşası toplumsal cinsiyetten ayrı düşünülememektedir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde erkeğe göre ikincil ve ötekidir. Kadının bedeni de bakılan ve yargılanan bedendir.⁴ Kadınların ikincil konumları, erkek egemen dünyada yasal, kültürel, ekonomik ve siyasi araçlara erişiminin engellenmesine ve güzelliğin meşru kullanımına sebep olmuştur. Bu araçlarla gücü elinde bulunduran erkeğe karşılık, zayıf cins olan kadın; güzelliğini kamusal alanda sosyal eylem aracı olarak kullanmıştır ve bu durum olumlanmıştır. Kadınlar bu yolla güçlü olan erkeği kontrol etmeyi ummuştur.⁷ Fakat bu kadınla özdeşleştirilen “baştan çıkarma” ataerkil toplumun ürünüdür ve bunun kadınların doğal tutumları olduğu kabul edilmektedir. Kadınların bedeniyle nasıl davranması gerektiği, bedenini nasıl kullanması gerektiği, içinde yaşadığı toplum tarafından ona öğretilmektedir. İtaatkar, baştan çıkarıcı, erkeğe kendisini beğendirmesi, güzel olması gerektiği söylenen kadın bunu öğrenir ve daha sonra bunları erkeği ehliileştirmek adına kullanır. Kadınlar bu davranışlarıyla tam da düzenin istediği şekilde davranarak, erkeğin tahakkümünü güçlendirmektedir.³

Erkek bakış açısına göre oluşturulmuş bir sistemde ve günlük yaşamda, kadın varlığını erkeğin ona verdiği değerle oluşturmaktadır. Kadın özne olma yolunda ilerlerken, kültürün ataerkil perspektifini kendisine katarak, varlığını tanımlamaktadır. Bu baskılanma sonucunda bedenine yönelik algısını yitirir, bedeniyle bağını yitiren kadın kendisini ortaklaşmış erkek beğenisinin ortasında bulur. Bu ataerkil toplumun kadın bedeni üzerindeki görünmez şiddetidir.⁵ Kadınlar dış görünüşlerini değiştirmekle ne kadar zaman harcarsa, zihinsel kaynaklarını da o oranda tüketmektedirler.⁸ Toplumsal cinsiyetin, kadın bedenine atfettiği güzellik olgusu, kadınları sürekli olarak güzel olması gerektiği konusunda kaygılara sürüklemekte, kendi yaşamlarından ve değerlerinden alıkoymakta, kişiliklerini beslemesini engellemekte ve bireyliğin yitirilmesi sebebiyle artık bir sorunsala dönüşmektedir.⁹ Kadının bedeni özne olan kadından ayrı tutulup bir nesne olarak algılandığında başkalarının kullanımına açık bir araca dönüşmektedir. Bu durum, kadın öznenin; kişiliğini, düşüncelerini, duygularını yok sayan bir anlayıştır.³

Tüketim toplumunda, güzelliğin mutlak bir buyruk olma sebebi, sermayenin bir algı biçimi olmasından kaynaklanmaktadır. Güzellik değiş tokuş edilen bir malzemedir.⁶ Günümüz iş sektöründe dahi iyi görünmek, iş yerinin kazancını artıran faktörlerden birisidir. Beden bir metadır ve işlevsel olarak cinsel çekim yaratır, iş yerine kâr sağlamaya aracılık eder.² Güzellik gösterge olarak işlev görmektedir. Güzellik, erotizm, beden sattıran imgeler hâline gelmiştir. Baudrillard’a göre; “*Güzellik bedene ait bütün kullanım değerlerinin (enerji, hareket, cinsellik) tek bir işlevsel değişim değerine indirgenmesidir.*”⁶

Bir kimlik kazanarak görünür olmaya çalışan kadınlar, güzellik ideallerini sorgulamadan tüketir veya tüketime yönlendirilir.⁹ Asıl tehlikeli olan kadının, bu baskıyı içselleştirmesi ve bu tüketimi kendisi için yaptığını düşünmesidir. Bu içselleştirilmiş hegemonya, verilen tavizleri kişinin kendi tercihiymiş gibi yansıtmaktadır.² Sürekli mükemmel bedenlere, kusursuz güzelliklere maruz kalan kadınlar, daha az beden tatmini yaşamaktadırlar. Kadınlar kendi bedenlerini nesneleştirmektedirler, kimliklerinden ziyade görünüşlerine vakit harcamaya başlamaktadırlar. Sürekli incelendiklerini düşünmeleri, kendilerini derinlemesine incelemeleri, imkânsız güzellik standartlarına maruz kalmaları, kadınların kendilerinde kusurlar hayal etmelerine neden olmaktadır. Kadınlar bu sebeple sağlıklı beslenmekte, kozmetik ürünlerine yönelmekte ve estetik ameliyat arayışlarına girmektedirler.⁸ Estetik cerrahide ağır bir bedensel kusurun düzeltilmesi işlemleri ile güzelliğin artırılması işlemleri arasındaki makas daralmaktadır. Bedeni düzenlemek artık bir ihtiyaç olmaktadır. Kadınlar aynı kusursuz kadın imajının peşinde koşmaktadırlar, ona ulaşamadıkça kadınlıklarından eksildiğini düşünmektedirler.²

Kapitalist tüketim ekonomisinde, pazarlama firmaları kadınların bedenleriyle ilgili endişelerini bünyütme için çabalamaktadır bu sayede kadınlar daha fazla tüketime yönlendirilmektedirler.⁸ On dokuzuncu yüzyılda güzellik ürünlerinin, bakımının ve bir güzellik sanayisinin ortaya çıkmasından sonra, 20. yüzyılda bilimsel ve teknolojik gelişmeler yeni kozmetikleri, ilaçları, cerrahi teknikleri artırmıştır. Ekonomik olarak özgürleşmeye başlayan kadınlar iş ve sosyal hayatta daha fazla var olmaya başlamışlardır

ve toplumsal kabul adına gençlikleri ve güzellikleri için çabalamışlardır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve tıbbi ve cerrahi uygulamalar da güzelliğin inşa edilmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁷ Diyet besinler, kozmetik ve bakım ürünleri, antiaging uygulamaları ve plastik estetik cerrahi uygulamaları 20. ve 21. yüzyılın en hızlı büyüyen sektörleri olmuşlardır.³

KOZMETİK DİŞ HEKİMLİĞİ

Kozmetik diş hekimliği günümüzde, tıpkı plastik estetik cerrahi uygulamaları gibi diş hekimliği alanında büyüyen bir sektördür. Yazılı ve sosyal medyanın ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımının da etkisiyle hastaların kozmetik diş hekimliğine talebinin, beklentilerinin ve arzularının arttığı görülmektedir. Sağlıklı ve çekici bir gülümseme geçmişte olduğu gibi sadece zengin ve ünlü insanlara ait özellikler olmaktan çıkmıştır.¹⁰ Kozmetik diş hekimliği yeni bir eğilim olarak modern toplumun içerisindeki yerini almıştır.¹¹

Kozmetik diş hekimliğini, Yeni Zelanda Diş Hekimliği Konseyi "*Orofasiyal sert ve yumuşak dokunun görünümünün, renginin, dokusunun, yapısının ve konumunun değiştirildiği veya düzenlendiği, tek amacı hasta görünümünü iyileştirmek veya benlik saygısını artırmak olan oral ve maksilofasiyal prosedürler.*" olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama, kozmetik diş hekimliğinin hem biyolojik hem de psikososyal doğasına değindiği için önemlidir.¹² İngiliz Kozmetik Diş Hekimliği Akademisi ise kozmetik diş hekimliğini, kişinin diş sağlığı için gerekli olmayan fakat kişinin dişlerinin görünümünü iyileştirmek istediği için yaptırmayı tercih ettiği uygulamalar olarak tanımlamıştır.¹³ Bu tanımlamada herhangi sağlıklı bir dokunun tıbbi endikasyon sonucu değiştirilmediği, hastanın isteği doğrultusunda işlemin gerçekleşmesinin vurgulanması önemlidir.¹⁴ Kozmetik işlemler; hastanın ağız ve dişlerinde patolojik bir durumu olmadığında birincil amacın görünümü güzelleştirmek olduğu isteğine bağlı işlemlerdir.¹²

Ağız sağlığı ve ağız sağlığı hizmetlerinin sosyolojisinin tarihsel incelemesini sunan ve gelecek çalışmalar için fikir veren bir makalede; diş görünümünün sosyolojik olarak yorumlanmasının,

artan kozmetik diş hekimliği işlemlerinin ve ağız görünümüne dair bireylerin beklentilerinin yeni ve araştırmaya değer alanlar olduğu belirtilmiştir.¹⁵ Günümüzde kişinin sosyal statüsü ve refahı hakkındaki varsayımlar diş görünümüne bağlı yapılmaktadır. Kötü diş görünümüne sahip kişiler ihmalkâr olarak nitelendirilebilmekte, toplum bir kişinin ağız bakımına verdiği değeri kendine verdiği değeri ölçmede kullanabilmektedir.¹⁶ Pithon ve ark.nın, Brezilya'da yaptıkları bir araştırmada ideal gülüşe sahip kişilerin daha zeki olduklarının düşünüldüğü ve iş bulma ihtimallerinin ideal gülüşü olmayanlara göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Araştırmacılar ortodontik tedaviye olan talebin artmasının sosyal fayda beklentisinden olduğunu belirtmişlerdir.¹⁷ Görünümü güzel dişlere sahip olmak sınıf atlama ile ilişkilendirilmektedir. Picard, Amerika'da yaygın olan mükemmel dişler görüntüsünün, diş tedavisi yoluyla kapitalizme katılımı simgelediğini belirtmektedir. Diş tedavileri sosyal ve ekonomik sermayenin sembolleridir.¹³ Kişilerin kendilerini gerçekleştirmeleri, para harcama özgürlükleriyle birleştiğinde kozmetik diş hekimliği kişisel gelişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişiler artık estetik/kozmetik diş tedavilerini satın almayı kendilerine bir yatırım olarak görmektedirler.¹⁸ Günümüzde ABD'de kültürel ve bölgesel olan "Hollywood smile" (Hollywood gülüşü) sosyal bir standart olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tasarım, dişlerin mükemmel sıralanması ve beyaz olması durumudur. Zenginlik, sosyal ve finansal başarı ile ilişkilendirilmektedir.¹¹ Hatta imitasyon ortodontik apereylerin moda olarak kullanımı, pahalı olan ortodontik tedavinin "satın" alınabildiğini kanıtlamaktadır ve bir statü ve prestij göstergesidir. Bu statüyü artırma isteği hastalar için tedavilerin ağız sağlığına etkilerinden daha çekici hâle gelmektedir.¹⁹

Geleneksel ve sosyal medya, kozmetik diş hekimliği işlemlerinin artışında büyük rol oynamaktadır. Suudi Arabistan'ın Riyadh şehrinde halktan kişiler ve diş hekimleri arasında yürütülen bir çalışmada; kişiler sosyal medyanın, diş görünümünü memnuniyetlerini etkilediğini ve estetik diş hekimliği ile ilgili farkındalıklarına katkı sağladığını bildirmiştir. Diş hekimleri de sosyal medya kullanımındaki artıştan sonra estetik dental uygulamalarda artış olduğunu belirtmişlerdir. Sadece sosyal medya trendi olduğu

için estetik bir işlemi isteyen hastaların oranı %78'dir.²⁰ İngiltere'de yapılan bir araştırma, 9-16 yaşındaki kızlara yönelik olan dergilerin modellerinde gerçek hayatta genç kızlarda ve kadınlarda olabileceğinden daha beyaz dişlerin olduğunu göstermiştir. Bu görüntüler, genç kızların kafasında gerçekçi olmayan bir temsiliyet yaratmaktadır.¹³ Reality şovlarda yer alan estetik diş hekimliği uygulamaları da halkın beklenti ve tutumlarını etkilemektedir. Birçok tedavi görmesi gereken dişlerin, ortodontik tedavi ile normal iyileşme süresinden daha hızlı düzelmesi, hastaların bireysel ihtiyaçlarına bakılmaksızın, tedavilerin her hastada aynı tutulması gibi örnekler mevcuttur. Gerçekçi olmayan beklentiler, kaplamalara ve diş beyazlatmaya olan ilgiyi de artırmıştır.²¹ Sonuç olarak kozmetik diş hekimliğinin medyadaki popülerliği bir "gülüş kültürü" yaratmaktadır. Bu noktada, gülümsemenin normalizasyonu veya standardizasyonu tehlikeli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴

Ağız sağlığı ve ağız sağlığı hizmetlerinin sosyolojisinin geliştirilmesi, bu hizmetlerin (örneğin kozmetik diş hekimliği) arka planındaki etkenlerin anlaşılmasına ve eleştirilmesine olanak sağladığı gibi sağlık politikalarının nasıl geliştirilip, düzenlenebileceğini planlamamıza da imkân tanımaktadır.¹⁵

KOZMETİK UYGULAMALARA FEMİNİZM ÇERÇEVESİNDEN BAKIŞ

Kadın bedenine dair tartışmalar, görüldüğü üzere oldukça karmaşık ve politik bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın bedenine dair tartışmalarda, feminist eleştiri ağırlıklı olarak ataerkil toplumdaki güzellik endüstrisine ve idealleştirilen bedene karşı duracak şekilde ilerlemiştir. Fakat zaman geçtikçe eleştirel yorumlar, feminizm içinde bu konuya farklı bakış açıları getirmeye çalışmıştır.²²

Feminist literatürde bedene dair altı çizilen genel tema bedenın öznel olmayışı ve egemen olan cinsiyetin bakışına göre şekillendiğidir.²³ Kalıplaşmış cinsiyetçi güzellik ideallerinin kadınlar üzerindeki sistemik baskısı vurgulanmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle gücü yeten her kadına genç ve güzel olmak zorunlu kılınmaktadır fakat bu teknolojik temelli baskı; tercih, tatmin ve özgürleşme şeklinde kamufle

edilmektedir. Kadınlar; enfeksiyon, kanama, emboli, yara oluşumu, körlük, sakatlanma, ölümle sonuçlanma ihtimali olan ameliyatları güzelleşme uğruna yaptırmaktadırlar.²⁴ Bu radikal feminist yaklaşım, estetik alanındaki dengesiz dağılımı vurgulamaktadır çünkü örneğin plastik cerrahların çoğu erkek olmasına rağmen hastaların %80'i kadındır. Aynı zamanda, bu işlemlerin uygulanmasındaki artış ile birlikte sıradan görünümün bile patolojikleştirildiği görülmektedir. Kozmetik işlemlere bu feminist bakış, "kişisel olan politiktir" söylemiyle tahakküm ilişkisi içindeki kadının yerini daha net olarak ortaya koymaktadır.²³

Esasında bu feminist yorumlama kadın bedenine ve cinselliğine odaklanan, kadın bedenini kuramlarının merkezine yerleştiren radikal feminizmin yaklaşımıdır.² Radikal feminizm kadınların erkek değerlerinden ve ataerkil toplumdaki kurtulmasını hedefleyen, erkek yapılarının ortadan kaldırılması gerektiğini savunan yaklaşımdır. 1970'li yıllarda doğan ikinci dalga feminizm liberal feminizme tepki olarak reformlarla ilerlemek yerine daha devrimci girişimler amaçlamıştır.²⁵

Bu bakış açısına alternatif; kozmetik işlemlerin erkek egemen dünyayla başa çıkabilmek için rasyonel şekilde kullanılabilmesini ifade eden liberal feminist perspektiftir. Kendini gerçekleştirmek için çok az fırsatı olan kadınların kozmetik işlemlerle yaşamları üzerinde bir nebze kontrol sağlayabildikleri savunulmaktadır. Bu yaklaşım, işlemlerin güzellik baskısının psikolojik olarak üstesinden gelemeyen kadınlar için iyi olabileceğini ve çirkin hissetmenin sınırlılıklarını hafifletebileceğini vurgulamaktadır.²³ Liberal feministler, kadınların bireysel tercihlerinin desteklenmesiyle ataerkil baskılara daha iyi direnilebileceğini düşünmektedirler. Kozmetik işlemlerin diğer işlemlerden ya da ameliyatlardan daha tehlikeli olmayan bir uygulama olduğunu, bu acıya katlanarak ve risk alarak kadınların bağımsız şekilde kendi kararlarını kendilerinin verebileceklerini ifade etmektedirler. Kendi bedenlerinde, bedenlerini kontrol ederek ve öz kimliklerini geliştirerek daha güçlü kadınlar olabilecekleri savunulmaktadır.²⁴

Bu liberal perspektif 17. yüzyıl liberal teoriden etkilenen eşitlik, özgürlük, bireysellik kavramlarını

önceleyen feminist akımdan temellenmektedir. Liberal feministler, bireyin bağımsızlığını ön plana çıkarılmaktadırlar. Tüm insanlara, akıl sahibi varlıklar olarak eşit davranılması, kadın ve erkeklerin aynı haklara sahip olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Kadınların eğitim alarak toplumdaki yerlerini sağlamlaştırabileceklerini ve yapıtaşlarını değiştirmek yerine var olan sistem içinde yapılacak düzenlemeler olması gerektiğini savunmaktadırlar.²⁵

Üçüncü bir feminist bakış açısı ise postmodern feminizm çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu perspektif, kozmetik işlemlerin kişinin gerçek kimliğini ifade etmesinin yolu olduğunu belirtmektedir. Bu postmodern bakış, ataerkil güç ilişkilerini ve baskıyı ortadan kaldırır ve bu uygulamaların kişinin benlik tanımı olduğunu ve kişilerin gerçek kimliklerini aktardığını ifade eder. Bu görüş bireylerin, vekâleten kendilerini yaralamalarında bir mahsur olmadığını belirtecek kadar ileri gitmektedir. Artık beden organik, biyolojik bir bütün değil insanların iç dünyalarını sergiledikleri bir tablo gibi görülmektedir. Modern tıp literatürüne göre sadece ideal oranların veya altın oranın estetik ve güzelliği sağlayabildiğini ve estetik işlemlerle kişilere bu oranlara uygun güzelliğin kazandırıldığını savunmaktadırlar.²³

FEMİNİST ETİK VE FEMİNİST BİYOETİK

Feminist etik, seksenli yıllarda erkek değerlerine odaklı ve kadınları küçümseyen geleneksel etiğe bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Feminist etiğin amacı, ana akım anlayış olarak belli bir cinsle özgü propaganda yapmak değildir, kadın bakış açısından da etik düşünceye bakmak, kadını ahlaki nesne olmaktan kurtarmak ve erkek egemen etik ilkeler arasındaki hiyerarşiyi düzenlemek olmuştur. Gilligan Kohlberg'in sadece erkekleri incelediğini ve kadınların veya kız çocuklarının bağlamsal ve hikâyecî düşündüğünü, daha hoşgörülü, yeniliklere açık, daha uzlaşmacı olduğunu ifade etmiştir. Başkalarını düşünme, başkalarının duygularına ortak olma, bakımlarını üstlenmenin hak etiğine göre daha az değerli olmadığını göstermiştir. Gilligan adalet anlayışına karşılık, bakım anlayışını ortaya koymuştur.²⁶

1990'lı yılların başında ise ana akım biyoetiğin eleştirisini sunan feminist biyoetik, feminist etikten

ve feminizmin sosyal teorisinden temellenmektedir. Feministler, kadın sağlığı hareketiyle başlayarak, doğum kontrolü, kürtaj ve hamilelik gibi kadın çıkarlarının ihmal edildiği alanlara yönelmiştir. Kadın bedeninin medikalleştirilmesi, metalaştırılmasına, tıbbi araştırmalarda daha az temsiline dair farkındalıklar yaratmışlar ve ana akım biyoetikte ihmal edilen seslere dikkat çekmişlerdir.²⁷ Feminist biyoetik ahlaki davranışları, kadın bakış açısından gösteren feminist etik temelinde, geleneksel biyoetiği zenginleştirmeyi ve bütünsel bir yaklaşım oluşturmayı amaçlamaktadır. Tıp kurumu ve sağlık hizmetlerini kadın bakış açısıyla yeniden değerlendirmektedir.²⁶

KOZMETİK UYGULAMALARIN FEMİNİST BİYOETİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Feminist biyoetik, kadınların çıkarlarını gözetmesi sebebiyle tıp etiği sorunlarına daha eşitlikçi yaklaşarak kadınların haklarını koruyarak onların sığınağı olmaktadır. Feminist biyoetik ayrıntılara dikkat çekerek ve özenli davranarak, kişilerin acılarını, onların değerlerini anlamayı, onları görmezden gelen tutumları düzenlemeyi hedeflemektedir.²⁸

Feminist biyoetiğin dikkat çektiği konulardan biri medikalizasyondur. Standart olmayan, bedenlerin patoloji olarak sınıflandırılmasına feminist çalışmalar dikkat çekmiştir.²⁷ Kozmetik dış hekimliği işlemlerinin ve kişilerin sağlıklı ama “daha beyaz” ya da “daha sıralı” olmayan gülüşlerinin arasındaki aralığın kapanmasının; güzellik algısının, tüketim toplumunun, medyanın bu durumu beslemesinin dış hekimleri olarak farkında olunmalıdır.

Aynı şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ruhsal ve fiziksel sağlığa etkisine bakıldığında; kadınların hastalıklarının bir kısmının onların yaşayış şekline ileri geldiği düşünülmektedir.²⁸ Örneğin beden dismorfik bozukluğu olarak bilinen kişinin görünümünde hayli bir kusurla veya küçük bir fiziksel anormallik durumuyla zihinsel olarak meşgul olması ve kaygı yaşaması durumudur.²⁹ Bu bozukluğun topluma en çok da kadınlara dayatılan gençlik, güzellik normlarıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.⁴ Bu tanıyı alan hastaların, %20'si dışlarının görünümüyle ilgili endişeler yaşamaktadır. Bu hastaların birden fazla es-

tetik/kozmetik işlem talep ettiği ve tedavi sonuçlarından memnun kalmadıkları bilinmektedir.²⁹

Feminist biyoetiğin hak ettiği anlayışına karşılık getirdiği bakım etiği; hastaya daha yakın davranmak, onunla hissetmek, ona saygı göstermek şeklinde betimlenmektedir. Hastanın kendisini nesne değil birey olarak gördüğü bir tutum ve kadınsı bulunduğu için dışlanan sempati, şefkat, merhamet, empati gibi kavramların iletişime kazandırılması gibi etkiler bakım etiği anlayışından kaynaklanmaktadır.²⁸ Bakım etiği, kozmetik dış hekimliği işlemleri için bağlantısız gözükse de bakım etiğinin kazandığı zihniyetin, kozmetik dış hekimliği talebinde bulunan hasta ve dış hekimleri arasındaki iletişimi kuvvetlendireceği düşünülmektedir.

Estetik/kozmetik uygulamalar yaptırmak isteyen bireylerin aslında fiziksel ve ruhsal yeterlilikleri de önemli bir konu başlığıdır. Genel sağlık; beden, ruh ve sosyal sağlığın birleşiminden oluşmaktadır, bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Estetik/kozmetik girişimlerin ruhsal tedavi amacı olduğu kabul edilmektedir. Kişilerin bedenlerindeki mevcut durumun, ruhsal olarak meydana getirdiği yıkımı durdurmak, bireylerin ruhsal sağlığını toparlamak ve kaybettiği morali onlara geri vermek, kişiliğini onarmak ve sosyal sağlığını kazandırmak amacıyla bu girişimler yapılmaktadır. Bir kişinin, bu işlemlerin getirdiği riskleri bilerek, tehlikeleri göze alarak uygulamaları kabul etmesi psikolojik olarak mutsuz, olumsuz bir durumda olduğunun göstergesidir. Hekimler için neyin tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğunu belirlemek kafa karıştırıcı, karmaşık bir durumdur.³⁰

Bu durum, kozmetik dış hekimliği uygulamaları özelinde de bu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Dünya Dış Hekimleri Birliği'ne göre ağız sağlığı; konuşma, koklama, gülme, tatma, dokunma, çiğneme, yutma ve ifadeler yoluyla birçok duyguyu karşıya iletebilme kabiliyetini, kraniyofasiyal komplekste acı, rahatsızlık ve hastalık olmadan gerçekleştirebilmek olarak tanımlanmaktadır. Ağız sağlığı; fiziksel ve mental iyilik hâlinin bileşenlerinden biridir ve yaşam kalitesi için gerekli olan psikolojik, sosyal ve fizyolojik özellikleri yansıtmaktadır.³¹ Kısacası ağız sağlığı sadece patolojik durumların yokluğu anlamına gelmemekte, aynı zamanda estetik/kozmetik dış hekimliğini de kapsamaktadır.³²

Bu durumun, feminist biyoetiğin geleneksel biyoetiğe kazandırdığı bir yaklaşım olan ilişkili özerklik çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Feminist biyoetik, öncelikle geleneksel özerklik modelinin yetersiz olduğunu ve geleneksel biyoetiğin kişisel deneyimlere, bağlamsal ayrıntılara dikkat çekmediğini belirtmektedir.²⁷ Feminist kuramcılar, bireylerin diğer bireylerle ve sosyal kurumlarla bağlantılı olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Bireyler izole edilmiş şekilde, kendi kendine yeten varlıklar değil sosyal, kültürel etkileşimlerin ürünleridir. Kimlik, karakterler sosyal ortamlarda keşfedilmektedir ve bir kişinin varlığı, diğeriyle olan sosyal düzenlemelere bağlıdır.³³ Feminist etik kuramı tarafından geliştirilen ilişkisel özerklik, geleneksel biyoetikteki özerklik kavramının bireysel özgürlüğün korunması için elzem olduğunu belirtir fakat marjinal grupların hayatlarının maddi, toplumsal ve siyasi yapılar tarafından kısıtlandığı düşünülürse kendi kaderlerini belirleme olanaklarının düşük olduğunu ifade etmektedir. Hastaların, önceki tıbbi deneyimleri, kurumsal güç ilişkileri ve sosyal bağlam da etkili faktörlerdir. Hekimlerin, hastayla arasındaki eğitim ve statü eşitsizliklerini dengeleyerek, travma ve hastalığın yaratmış olduğu savunmasız bedene sahip olunduğunu görerek, hasta özerkliğini ve karar verme sürecini aktif şekilde desteklemesi gerekmektedir.²⁷ İlişkisel özerkliğin varlığı; örneğin neden bu kadar çok kozmetik işlemlerin tercih edildiğini sorgulamanın, işleyen kültürel güçleri keşfetmenin, bu uygulamaları daha az çekici hâle getirmenin ve hastaları daha sağlıklı seçeneklere yönlendirmenin önünü açmaktadır. İlişkisel özerklik ile kadınların değerlerini fiziksel güzellik normlarını kazanarak değil, yetenekleri ve ilgi alanlarının, karakter gelişimlerinin desteklenmesiyle sağlanabileceği bir ortam yaratılabilmektedir. Bağlam anlaşıldığında farklı seçeneklerin keşfi mümkün olabilmektedir. Sadece bireysel hastayı değil toplumu nasıl değiştireceğimizi de düşünerek, kolektif direnişi sürdürebilmek için gerekli anlayış ve becerileri nasıl geliştirebileceğimizin yolu açılabilir.³³

Diğer taraftan, çok iyi biliyoruz ki günümüzde kozmetik dış hekimliği sadece kadınların değil erkek hastaların da sıklıkla yaptırdıkları uygulamalar olmaya başlamıştır. Amerikan Kozmetik Dış Hekimliği Akademisi'nin 2007 yılında yayımlanan

kozmetik diş hekimliği uygulamalarına dair akademiye üye diş hekimlerinin katıldığı bir çalışmada; hekimlere muayenehanelere gelen hastaların özellikleri sorulmuştur. Hekimlerden 2006 yılındaki hastalarının cinsiyete bağlı dağılımı istenmiştir. Kozmetik diş hekimliği hastalarının yaklaşık üçte ikisinin kadın (%67), üçte birinin ise erkek (%33) olduğu bulunmuştur.³⁴ Aynı araştırmanın 2011 versiyonunda erkek hastaların kozmetik diş hekimliği işlemlerini yaptırmak konusunda artık daha rahat olduklarından söz edilerek hastalarının beşte üçünün kadın (%60) ve beşte ikisinin erkek (%40) olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun 2007'deki araştırmaya kıyasla erkek hastalarda, 7 puanlık bir değişimi gösterdiği belirtilmiştir.³⁵ İngiltere'de ise yeni bir ankete göre erkek hastaların daha fazla kozmetik diş hekimliği işlemleri yaptırmaya başladığından bahsedilmektedir. Daha önce ortodonti uygulamalarının beşte birinden daha azını oluşturan erkeklerin artık %24'lük bir oranla neredeyse dörtte birini oluşturduklarından söz edilmektedir. Kadınlara sunulan çok çeşitli kozmetik prosedürler içinden kozmetik diş hekimliğinin erkeklere en çok hitap eden uygulama olduğu belirtilmiştir. Bunun sebepleri güzel bir gülümsemenin güzelleştirme amacı dışında iş hayatı ve sosyal ilişkiler üzerindeki etkisi ve kozmetik diş hekimliği işlemlerinin diğer kozmetik uygulamalara kıyasla hem daha kolay hem de daha az ölüm riskinin olması şeklinde sıralanmıştır.³⁶

Her ne kadar günümüzde bu uygulamaları yaptıran erkeklerin sayısı artıyor olsa da literatürel bilgilerde de verdiğimiz gibi bu uygulamaların daha çok kadın vücudunda yapıldığı üzerinden hareketle bu çalışmanın içeriği oluşturulmuştur.

SONUÇ

Sonuç olarak kozmetik dental işlemler, kişilerin psikolojik ve sosyal durumlarıyla yakından ilişkili giri-

şimlerdir. Bu dental işlemleri modern tüketim toplumu, dayatılan güzellik algıları ve toplumda inşa edilmiş beden imgesi ile değerlendirmek bu girişimleri daha doğru anlamaya ve hekim-hasta ilişkisinde hem doğru iletişimi kurmak ve sürdürmek hem de ortaya çıkması olası etik sorunları önce öngörmek sonra da çözebilmek konusunda olanak sağlamaktadır. Kozmetik diş hekimliğini, feminist biyoetik bağlamında değerlendirmek diş hekimlerinin etik tutumlarını gözden geçirmelerine fırsat sunmaktadır. Bu bağlam, kozmetik dental işlemleri sıklıkla gerçekleştiren diş hekimlerinin cinsiyeti ya da cinsel tercihi ne olursa olsun, hastalarına özenli ve kaliteli bir tedavi sunabilmesine yardımcı olmaktadır.

Güzellik mecburiyetine, endüstrinin ve tüketim toplumunun baskılarına karşı farkında olarak hem kadınlar hem de sağlık çalışanları daha çok dayanışmalıdır. Tıp kurumu oluşturulan hegemonyayı beslemeyerek, bütün bireylerin kendi bedenlerini olduğu gibi sevdikleri bir düzenin oluşturulmasına yardımcı olabilir.³⁰

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma hazırlanırken tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Bingöl O. Bedenin sosyolojisi: nasıl? Niçin [Sociology of the body: how? Why?]. Mavi Atlas. 2017;5(1):86-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumusmaviatlas/issue/29396/305898>
2. Ecevit Y. Cinsellik ve beden. In: Yıldız Ecevit, Karkıner N, eds. Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları; 2011. p.140-61.
3. Bilgin R. Geleneksel ve modern toplumda kadın bedeni ve cinselliği [Body and sexuality of women in traditional and modern society]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2016;26(1):219-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatsbed/issue/22124/237647>
4. User İ. Biyoteknolojiler ve kadın bedeni. In: İnceoğlu Y, Kar A, eds. Kadın ve Bedeni Dışılık, Güzellik ve Şiddet Sarmalında. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2010. p.133-69.
5. Köse H. Tüketim toplumunda bir "sosyal beden" kurgusu olarak kadın [Women as a "social body" fiction in consumption society]. Selçuk İletişim. 2011;6(4):76-89. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jossc/issue/19022/200606>
6. Baudrillard J ed. Tatal N, Keskin F, çeviri editörleri. Tüketim Toplumu. 16. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2021.
7. Kurttaş EM. Kadınların omuzlarındaki ağır yük: "güzellik" [Heavy duty on women's shoulders: "beauty"]. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2021;39:220-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adyusbd/issue/67452/989739>
8. Frederick D, Forbes M, Jenkins B, Reynolds T, Walters T. Beauty standards. In: Bolin A, Whelehan P, eds. The International Encyclopedia of Human Sexuality. 1st ed. Boston: John Wiley & Sons, Ltd; 2015. p.113-96.
9. Güzel E. Güzellik dayatması altında tüketim nesnesine dönüşen kadın [The problem of woman becoming a consumption commodity under the beauty enforcement]. Global Media Journal: Turkish Edition. 2013;4(7):81-96. https://scholar.google.com.tr/citations?view_op=view_citation&hl=tr&user=QdMGrHgAAAAJ&citation_for_view=QdMGrHgAAAAJ:d1gkVvhDpl0C
10. Koirala S. Minimally invasive cosmetic dentistry-concept and treatment protocol. Cos Dent. 2009;4(1):28-33. https://www.researchgate.net/publication/306188394_Minimally_invasive_cosmetic_dentistry-concept_and_treatment_protocol
11. Imre MM, Preoteasa E, Tancu A, Preoteasa CT, Pantea M, Perlea P. Ethical limits between aesthetic and cosmetic dentistry. Rom J Mil Med. 2018;121(2):16-20. doi:10.55453/rjmm.2018.121.2.2
12. Doughty J, Lala R, Marshman Z. The dental public health implications of cosmetic dentistry: a scoping review of the literature. Community Dent Health. 2016;33(3):218-24. PMID: 28509518.
13. Lala R. The great british smile: an institutional ethnography of power in cosmetic dentistry [PhD thesis]. Sheffield: The University of Sheffield; 2020. [Cited: July 4, 2024]. Available from: <https://etheses.whiterose.ac.uk/27841/1/Rizwana-Lala-Final-Revised-sep.pdf>
14. Hajjaji S, Karray S, Hajjemi H, Boughzela A. Ethical considerations in cosmetic dentistry. International Journal of Scientific Engineering and Science. 2021;5(10):67-70. <https://ijses.com/wp-content/uploads/2021/11/105-IJSES-V5N10.pdf>
15. Exley C. Bridging a gap: the (lack of a) sociology of oral health and health-care. Sociol Health Illn. 2009;31(7):1093-108. PMID: 19659738.
16. Holden ACL. Cosmetic dentistry: a socioethical evaluation. Bioethics. 2018;32(9):602-10. PMID: 30194688.
17. Pithon MM, Nascimento CC, Barbosa GC, Coqueiro Rda S. Do dental esthetics have any influence on finding a job? Am J Orthod Dentofacial Orthop. 2014;146(4):423-9. PMID: 25263144.
18. Abbott FB, Abbott N. Esthetics and psychology. In: Aschheim KW, ed. Esthetic Dentistry. 3rd ed. St. Louis: Elsevier; 2015. p.532-42.
19. Holden ACL. Consumed by prestige: the mouth, consumerism and the dental profession. Med Health Care Philos. 2020;23(2):261-8. PMID: 31538275.
20. Binalrimal S. The effect of social media on the perception and demand of aesthetic dentistry. Journal of Advanced Medical and Dental Sciences Research. 2019;7(5):63-7. <https://jamdsr.com/uploadfiles/16SocialMediavo17issue5p63-67.20190614051242.pdf>
21. Theobald AH, Wong BK, Quick AN, Thomson WM. The impact of the popular media on cosmetic dentistry. N Z Dent J. 2006;102(3):58-63. PMID: 16986302.
22. Carson F. Feminism and the body. In: Gamble S, ed. Routledge Companion to Feminism and Postfeminism. New York: Taylor & Francis Group; 1999. p.94-102. (Baskı sayısı eklenmemiştir.)
23. De Rosa AS, Holman A. Social representations of female-male beauty and aesthetic surgery: a cross-cultural analysis. Temas em Psicologia. 2011;19(1):75-98. https://www.researchgate.net/publication/269333831_Social_representations_of_female-male_beauty_and_aesthetic_surgery_a_cross-cultural_analysis
24. Latham M. The shape of things to come: feminism, regulation and cosmetic surgery. Med Law Rev. 2008;16(3):437-57. PMID: 18641396.
25. Altınbaş D. Feminist tartışmalarda liberal feminizm [Liberal feminism in feminist debates]. Kadın Araştırmaları Dergisi. 2006;(9):21-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/728/7858>
26. Büken NÖ. Feminist Biyoetik. Türk Tıp Etiği, Tıp Hukuku ve Tıp Tarihi Araştırmaları Yıllığı. 2014-2015-2016;7-8-9:89-96. <https://deontoloji.hacettepe.edu.tr/feministbiyoetikyazilar/feministbiyoetik.PDF>
27. Donchin A, Scully JL. Feminist bioethics. In: Zalta EN, Nodelman U, eds. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2021. <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/feminist-bioethics/>
28. Şahinoğlu S. Tıp ve feminist biyoetik. Demirhan Erdemir A, Sezgin G, Keşkinbora K, Usmanbaş Ö, Şayılıgil Ö, editörler. Çağdaş Klinik Etik. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p.153-63.
29. Naini FB, Gill DS. Body dysmorphic disorder: a growing problem? Prim Dent Care. 2008;15(2):62-4. PMID: 18397594.
30. Büken NÖ. Etik, Estetik ve Güzellik Endüstrisi. Sağlık Sesi. Ocak 2013. p.14. <https://deontoloji.hacettepe.edu.tr/feministbiyoetikyazilar/etik%20estetik%20ve%20g%C3%BCzellik%20end%C3%BCstrisi.pdf>
31. FDI's Definition Of Oral Health [Internet]. [Cited: July 4, 2024]. Available from: <https://www.fdiworlddental.org/fdis-definition-oral-health>.
32. Nash DA. Professional ethics and esthetic dentistry. J Am Dent Assoc. 1988;117(4):7E-9E. PMID: 3183255.
33. Sherwin S. Whither bioethics? How feminism can help reorient bioethics. IJFAB: International Journal of Feminist Approaches to Bioethics. 2008;1(1):7-27. <https://utpjournals.press/doi/10.3138/ijfab.1.1.7>
34. AACD 2007 State of Cosmetic Dentistry Survey [Internet]. [Cited: September 18, 2024]. Findings. Available from: <https://aacd.com/proxy/files/Publications%20and%20Resources/2007%20AACD%20Study%20Final%20Results.pdf>
35. AACD [Internet]. [Cited: September 18, 2024]. Cosmetic Dentistry State of the Industry Survey. 2011. Available from: [https://aacd.com/proxy/files/Publications%20and%20Resources/AACD%20State%20of%20the%20Cosmetic%20Dentistry%20Industry%202011\(1\).pdf](https://aacd.com/proxy/files/Publications%20and%20Resources/AACD%20State%20of%20the%20Cosmetic%20Dentistry%20Industry%202011(1).pdf)
36. Cosmetic Dentistry Treatment Popular With Men. British Dental Journal. 2008;205(11):588. (Kaynağa direkt ulaşılacak link eklenmemiştir.)